

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ АДВОКАТУРИ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Інститут адвокатури посідає особливе місце у механізмі забезпечення прав і свобод людини, що впливає зі статей 59 та 131-2 Конституції України, які закріплюють адвокатуру як незалежний правовий інститут професійного правничого захисту [3]. Незалежність адвокатської діяльності постає конституційно-правовою гарантією реалізації права на захист, без якої унеможлиблюється функціонування справедливого судочинства та утвердження верховенства права [5]. Запровадження правового режиму воєнного стану з 24 лютого 2022 року суттєво модифікувало функціонування адвокатури, спричинивши проблеми доступу до клієнтів у місцях несвободи та збереження адвокатської таємниці [7, с. 1118]. На думку Циганюк Ю. В. та М. С. Гончарова, гарантії адвокатської діяльності зазнають подвійного навантаження: зростає суспільна потреба у правничому захисті та посилюється ризик звуження процесуальних можливостей їх реалізації [7, с. 1119]. Як зазначає О. С. Заяць, правове забезпечення таких гарантій набуває значення у контексті євроінтеграції та гармонізації з європейськими стандартами [1, с. 173]. У дослідженні Г. С. Рибалка розкривається публічно-правовий характер адвокатури, чим актуалізується проблема співвідношення незалежності адвокатури та верховенства права [6, с. 142]. Міждисциплінарний характер тематики виявляється на перетині конституційного, адміністративного, міжнародного права, прав людини та кримінального процесу. Дискусійними залишаються питання меж процесуального імунітету адвоката та обсягу адвокатської таємниці в умовах воєнного стану.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі нормативно-правових засад незалежності адвокатури як гарантії права на захист в умовах воєнного стану та євроінтеграції України.

Нормативно-правовою основою незалежності адвокатури в Україні є комплекс актів конституційного, спеціального та міжнародного рівня. Стаття 59 Конституції закріплює право кожного на професійну правничу допомогу, а стаття 131-2 визначає, що для надання такої допомоги діє адвокатура, незалежність якої гарантується [3]. Стаття 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI закріплює перелік професійних гарантій: заборону втручання у спілкування адвоката з клієнтом, недоторканність адвокатської таємниці та обмеження оперативно-розшукових заходів [5]. Конституційні гарантії права на захист реалізуються через презумпцію невинуватості, право на захист на всіх стадіях провадження та заборону використання доказів, отриманих із порушенням процесуальних прав. У праві Ради Європи відповідні гарантії деталізовано у статтях 6 і 13 Конвенції 1950 року, що закріплюють право на справедливий суд та ефективний засіб захисту [2]. Універсальні стандарти закріплено в Основних положеннях про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН 1990 року, які зобов'язують держави забезпечити здійснення адвокатами професійних функцій без залякування, переслідування або неналежного втручання [4]. Воєнний стан зумовив трансформацію практичних умов реалізації адвокатських гарантій. Як обґрунтовують Ю. В. Циганюк та М. С. Гончаров, відбулися зміни у режимі доступу адвокатів до місць несвободи та збільшилася кількість процесуальних перешкод у здійсненні захисту [7, с. 1120]. Зокрема, гарантії, передбачені статтею 23 Закону № 5076-VI, мають зберігати дію незалежно від правового режиму, оскільки їх обмеження суперечить принципу пропорційності [5; 7, с. 1121]. Проблеми втручання у професійну діяльність адвоката охоплюють ризики незаконного процесуального тиску, неправомірного доступу до матеріалів адвокатського дос'є та використання дисциплінарних механізмів як засобу впливу. У цьому

контексті незалежність адвокатури корелює з ефективністю правосуддя: обмеження інституційної автономії знижує якість змагального процесу [6, с. 143].

Завдання та функції адвоката в адміністративному процесі охоплюють не лише представництво інтересів клієнта, а й забезпечення належного контролю за законністю дій суб'єктів владних повноважень, що надає адвокатській діяльності у публічно-правовій сфері виразного правозахисного характеру та безпосередньо впливає на якість змагальності [4, с. 36–37]. Участь адвоката в адміністративному процесі є однією з ключових гарантій дотримання прав приватної особи у її відносинах із державою, а тому будь-яке обмеження цієї участі в умовах воєнного стану потребує чіткого нормативного обґрунтування та відповідності принципу пропорційності [9, с. 155–156].

Порівняльний аналіз міжнародних та національних гарантій узагальнено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика міжнародних та національних гарантій незалежності адвокатури [3; 5; 2; 4; 7; 1]

Параметр	Міжнародні стандарти	Національне законодавство	Реалізація в умовах воєнного стану
Інституційна автономія	Основні положення ООН 1990 р.; Rec. CM/Rec (2000) 21	Ст. 131-2 Конституції; ст. 43–45 Закону № 5076-VI	Збереження повноважень НААУ; ускладнення комунікації
Адвокатська таємниця	Ст. 6, 8 Конвенції 1950 р.; п. 1, 22 Положень ООН	Ст. 59 Конституції; ст. 22, 23 Закону № 5076-VI	Ризики порушень при дистанційному захисті
Заборона втручання	П. 16–22 Положень ООН 1990 р.	Ст. 23 Закону № 5076-VI	Ризик розширювального тлумачення обмежень

Правовий режим адвокатської таємниці зазнає впливу цифровізації професійних комунікацій, що актуалізує проблему запобігання несанкціонованому доступу до електронного листування адвоката.

Як зазначає О. С. Заяць, доцільним є комплексне нормативно-інституційне та техніко-організаційне забезпечення її охорони у взаємозв'язку з виконанням позитивних зобов'язань держави щодо безпечної професійної комунікації [1, с. 175]. Інституційний захист адвокатської діяльності здійснюється Національною асоціацією адвокатів України та органами адвокатського самоврядування [6, с. 144]. Гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами передбачає імплементацію Кодексу поведінки європейських адвокатів ССВЕ та узгодження дисциплінарних процедур із юриспруденцією ЄСПЛ [2; 1, с. 176]. Узагальнення результатів дозволяє стверджувати, що незалежність адвокатури становить інтегровану конституційно-правову та адміністративно-процесуальну гарантію права на захист, що поєднує інституційну автономію, процедурну невторчанисть і функціональну свободу професійної діяльності. Практичне значення положень полягає у можливості їх застосування під час підготовки змін до Закону № 5076-VI у частині закріплення права адвоката на діяльність у комендантську годину, удосконалення обов'язкової участі представника Ради адвокатів регіону у слідчих діях та запровадження спеціальної кримінальної відповідальності за вторчання у професійну діяльність адвоката за моделлю Литви, Іспанії та Франції. Перспективи подальших досліджень охоплюють компаративний аналіз кримінально-правової охорони адвокатської діяльності у державах – членах ЄС.

Список використаних джерел

1. Заяць О. С. Правове забезпечення гарантій адвокатської діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія:*

Право. 2024. Вип. 84, ч. 4. С. 172–176. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.24>

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ Ради Європи від 4 листопада 1950 року : ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 23.05.2026).

3. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 23.05.2026).

4. Основні положення про роль адвокатів : Положення Орг. Об'єдн. Націй від 01.08.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text (дата звернення: 23.05.2026).

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 23.05.2026).

6. Рибалко Г. С. Роль і місце адвокатури у державі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2020. Вип. 30. С. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2020-30-16>

7. Циганюк Ю. В., Гончаров М. С. Дотримання гарантій адвокатської діяльності в Україні в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи їх вирішення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 1117–1123. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.167>

8. Чудик Н.О. Завдання та функції адвоката в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 3. С. 34-39

9. Чудик Н.О. Участь адвоката в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. №. 4. С. 153-158